

2. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Демидова Людмила Миколаївна

доцент кафедри кримінального права
№ 1 НЮУ ім. Ярослава Мудрого, заві-
дувач сектору дослідження криміналь-
но-правових проблем боротьби зі
злочинністю НДІ ВПЗ ім. акад.
В. В. Сташиса НАПрН України, доктор
юридичних наук

КВАЛІФІКАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ: ПРАВОВА ОЦІНКА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПЕРІОДУ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

1. Однією з форм об'єктивної сторони державної зради (ч. 1 ст. 111 КК України) законодавець визначає «перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту». Труднощі на практиці викликає визначення змісту таких об'єктивних ознак державної зради як «умови воєнного стану» і «період збройного конфлікту» у зв'язку з браком їх чіткого тлумачення в науковій юридичній літературі. Ураховуючи сучасні події, що відбуваються в багатьох зарубіжних країнах і на українській території та необхідність правильної кваліфікації посягань на основі національної безпеки у виді державної зради, актуальним є встановлення і аналіз змістовного наповнення зазначених ознак, їх співвідношення з поняттями «надзвичайний стан», «особливий період», «збройна агресія», «воєнний конфлікт». Уже звичайними в правовій лексиці стають й слово-сполучення «гуманітарна інтервенція», «гуманітарне національне самовизначення», які теж слід брати до уваги при розслідуванні державної зради в формі переходу на бік ворога ... для з'ясування їх можливого зв'язку з поняттям «ворог». У межах цієї доповіді можливо лише частково розглянути ці питання.

2. Зміст термінів «умови воєнного стану» і «період збройного конфлікту», передбачених законодавцем серед ознак державної зради у чинному законодавстві України про кримінальну відповідальність не визначається. Для їх тлумачення необхідно використовувати норми інших галузей права й міжнародних документів.

3. Щодо воєнного стану, то відповідне поняття можна насамперед віднести до понятійного апарату конституційного права й теорії держави і права. Так, про умови воєнного стану йдеться у: Конституції України (статті 64, 83, 85 та ін.); Законах України «Про правовий режим воєнного стану» в редакції від 2 травня 2014 р. (статті 1, 5), «Про оборону України» в редакції від 17 травня 2014 р. (статті 1, 17). Згідно законів про правовий режим воєнного стану і оборону, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Він вводиться Указом Президента України, який підлягає затвердженню Верховною Радою України з визначенням строку, на який оголошується воєнний стан. Режим такого стану існує у певних часових межах: з моменту набрання чинності відповідного закону, яким затверджено Указ Президента України, опублікованого в офіційному виданні й до моменту офіційного оприлюднення оголошення Верховною Радою України за поданням Президента України про скасування воєнного стану в разі усунення загрози нападу чи небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, про що негайно оголошується через засоби масової інформації. Із пропозицією про скасування воєнного стану до Президента України може звернутися Рада національної безпеки і оборони й Верховна Рада України.

Таким чином, до ознак воєнного стану при державній зраді розглядуваної форми можна віднести: (1) *нормативно-правову* – наявність нормативно-правового акта у виді Указу Президента України, затвердженого Верховною Радою України про оголошення воєнного стану; (2) *ситуаційну* – наявність конкретної оголошеної ситуації у виді чинного режиму воєнного стану; (3) *територіальну* – місцем вчинення злочину є територія України або окрема її місцевість, на який оголошено воєнний стан, або територія іншої країни, на який знаходиться військовослужбовець національних збройних формувань, що приймають участь у заходах, пов'язаних із проголошенням воєнним станом; (4) *часову* – дія (чинність) такого Указу на час учинення злочину.

4. Положення про збройний конфлікт як різновид воєнних конфліктів, які відрізняються за причинами виникнення, цілями сторін та наслідками,

міститься в Воєнній доктрині України, затвердженій Указом Президента України в редакції Указу від 8 червня 2012 р. (абз. 3 п. 12), де зазначається, що збройний конфлікт, що може виникнути в разі обмеженого збройного зіткнення на державному кордоні між Україною та іншою державою (збройний конфлікт на державному кордоні) або збройних зіткнень всередині України (збройний конфлікт всередині держави) за участю непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Негативні наслідки для національної безпеки України можуть оцінюватися як значні. За певних умов можливе переростання збройного конфлікту в локальну війну.

Із наведеного випливає, що збройний конфлікт визнається двох видів: (1) міждержавний збройний конфлікт на державному кордоні; (2) збройний конфлікт всередині держави. Щодо першого виду, то стороною збройного конфлікту є інша країна; зіткнення здійснюється на державному кордоні і в обмеженому виді.

Другий вид збройного конфлікту, який названо внутрішнім, характеризується наявністю таких сторін: одна з них – це Збройні Сили України або інші законні формування; друга – незаконні воєнізовані або незаконні збройні формування.

Наведені у Воєнній доктрині України види збройного конфлікту в цілому відповідають положенням Женевської конвенції ООН про поводження з військовополоненими, яка ратифікована Україною 3 липня 1954 р. У статтях 2 і 3 зазначеної Конвенції йдеться про збройний конфлікт з міжнародним характером, сторонами якого є різні держави (відповідно до термінології Воєнної доктрини – це збройний конфлікт на державному кордоні) і збройний конфлікт, що не має міжнародного характеру (збройний конфлікт всередині держави).

Загальними (родовими) ознаками збройного конфлікту є: (1) *характер конфлікту* проявляється через сторони останнього (міжнародний – сторонами є Україна й інша держава; внутрішньодержавний – однією стороною є Збройні Сили України та інші законні формування, а з другої – незаконні збройні або воєнізовані формування); (2) *ситуаційна* – у наявності зіткнення із застосуванням зброї законних і незаконних збройних або/і воєнізованих формувань при наявності конфлікту інтересів; (3) *територіальна* – територія України (на державному кордоні або всередині країни); (4) *часова* – період здійснення зіткнення таких формувань із застосуванням зброї.

Щодо видів збройного конфлікту, то слід зазначити, що в наведених актах не передбачено змішаного збройного конфлікту, який охоплює збройний конфлікт міжнародного характеру і такий, що не відноситься до останнього. Це є недоліком правового регулювання в сфері боротьби зі злочинністю.

5. Умови воєнного стану як і період збройного конфлікту є альтернативними комбінованими ознаками об'єктивної сторони державної зради в формі переходу на бік ворога в таких умовах або в зазначений період – це час, місце й обстановка учинення злочину. У літературі схожі ознаки інші дослідники (наприклад, С. В. Фесенко) пропонують у цілому називати ситуацією вчинення злочину. Здається, що з позиції кримінального права, наведені об'єктивні ознаки точніше визнати комбінованими (складеними). Це дозволяє: не розширювати термінологічний апарат описування ознак об'єктивної сторони складу злочину, а також підкреслити специфіку змістовного наповнення комбінованих ознак і їх зовнішнього виразу.

6. При кваліфікації державної зради в формі переходу на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту слід урахувувати усі інші об'єктивні й суб'єктивні ознаки, передбачені в ч. 1 ст. 111 КК. Значення при кваліфікації вчиненого має й визначення сторін конфлікту при оголошенні воєнного стану або сторін збройного конфлікту з доведенням, що *іншою стороною є ворог*. Відсутність ворожої сторони виключає кваліфікацію учиненого при переході на цю сторону в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту як державну зраду.

Єфімов Юрій Вікторович

начальник юридичного відділу Державної фінансової інспекції в Харківській області

Стороженко Антон Ігорович

головний спеціаліст-юрисконсульт юридичного відділу Державної фінансової інспекції в Харківській області

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

В сучасних умовах масштаби і темпи зростання службової злочинності стали одним із істотних факторів, що визначає криміногенну ситуацію в країні. Отримали широкий розвиток зловживання політичною та еконо-